

В СЪРЦЕТО
НА АФРИКА

КАЧУЛАТИ
МАКАЦИ

ЛЕЧИТЕЛИ ВЪВ
ВЕНЕСУЕЛА

NATIONAL GEOGRAPHIC

БЪЛГАРИЯ

ЗАЩО ЛЪЖЕМ?

И защо някои хора
лъжат повече от
останалите?

ЮЛИ, 2017 г.

WWW.NATIONALGEOGRAPHIC.BG

ISSN 1312-6571

5

ЛВ.

07

9 771312 657220

| СЪДЪРЖАНИЕ

ЮЛИ 2017 Г. • БР. 7 (141) • ОФИЦИАЛНО ИЗДАНИЕ НА НАЦИОНАЛНОТО ГЕОГРАФСКО ДРУЖЕСТВО

РУБРИКИ

ОБРАЗИ

Вашата снимка

ГЛОБУС

Експедиция под полюса, тайният живот на растенията, сънища наяве, египетско синьо, Елайза Сигмор, да съживиш разрушен град

ПЪРВИЧНИ ИНСТИНКТИ

Рачешко рандеву

НАПРЕД

Да оцветиш Космоса

На корицата

Ако приказката за Пинокио не беше измислица и ако носовете ни наистина растяха, когато лъжем, как ли щяхме да изглеждаме? Измамата е втъкана в самата ни природа до такава степен, че може да се каже, че да се лъже е човешко.

Снимка: iStock

СТАТИИ

80 | БОРБА ЗА ОЦЕЛЯВАНЕ

Индонезийските качулати макаци са ловувани за храна, пленявани за домашни любимци и застрашени от все по-намаляващите им местообитания.

Текст: Дженифър С. Холанд Снимки: Стефано Унтертинер

24 | ГЛАСОВЕ

Зъб, намерен в България, и челюст от Гърция водят международен колектив от учени по следите на първото съществуване, поело към очовечаване.

Интервю на: Любомир Кюморджиев

52 | В СЪРЦЕТО НА АФРИКА

Провалът ли е предопределената участ на Централноафриканската република?

Текст: Питър Гуин

Снимки: Маркълс Блийсдейл

30 | ЗАЩО ЛЪЖЕМ

В епохата на социалните медии разграничаването на лъжата от истината става все по-трудно.

Текст: Юджит Батачарджи

Снимки: Дан Уинтърс

74 | В ОТЧАЯНО ТЪРСЕНЕ НА ЛЕК

Кризата в здравеопазването във Венесуела принуждава хората да търсят помощта на духовни лечители.

Текст и снимки: Мереди Кохут

ОБРАЗЫ

Кутай

В тибетската автономна префектура Гардзе червено море от жилища за ученици и послушници заобикаля „Арунг Гар“ – академия и манастир, смятан за най-големия център за обучение в тибетски будизъм. Гледката е от планински връх по залез-слънце.

СНИМКА: ЯН ГАО

Балканският предтеча на човека

Международен екип от учени обосновава твърдението, че най-древният предшественик на човека е живял преди 7,2 милиона години на Балканския полуостров

На 22 май 2017 г. авторитетното научно списание *PLOS ONE* публикува две статии от изключително значение. В тях колектив учени от Германия, България, Франция, Гърция, Канада и Австралия аргументират твърдението, че еволюционната линия, водеща към появата на човека, се е зародила на Балканите преди 7,2 млн. години. Ръководители на колектива са проф. Мадлен Бьоме от Зенкенбергския център за човешка еволюция към университета в Тюбинген и директорът на Националния природонаучен музей при БАН в София проф. Николай Спасов.

Разговарям с проф. Спасов за откритието и неговата важност.

Действително ли най-древният човек, както обявиха някои медии, е живял на Балканите?

Проф. Николай Спасов: Това определение не е точно. Нашето откритие е свързано със същество, стоящо в началото на отделянето на човешката линия от тази на най-близкия ни съвременен родственик, шимпанзето. Може да се каже и че въпросното същество е последният общ предшественик на шимпанзето и човека.

Къде и кога е живял този предшественик е широко разискван в палеоантропологията въпрос. Според досегашните теории разделянето е станало

преди около 7–8 млн. години в Африка. Ала откритията край Пиргос Василидис в Гърция и в местността Азмака край Чирпан в България представят нов сценарий.

Как тези открития променят установените досега научни представи за първото същество, поело по пътя на очовечаването?

Н. С.: Още през 1944 г. немският палеонтолог Фон Фрайберг открива на юг от Атина долна челюст на същество, което смята за древна маймуна, мезопитек. Челюстта е занесена в Германия, където през 1972 г. е изследвана отново от известния палеонтолог Кьонигсвалд. Той обаче приема съществото, на което е принадлежала, за хоминид, а не за маймуна. Нарича го *Graecopithecus freybergi*, грекопитек. Ние датирахме откритата челюст на 7,175 млн. години. Дотогава за най-късен хоминид на европейска територия се смяташе уранопитектът на възраст 9 млн. години.

Какво става с челюстта на грекопитека?

Н. С.: Странно или не, след 1990 г. челюстта беше изгубена... За огромно щастие тя бе отново намерена в Нюрнберг от проф. Мадлен Бьоме от Зенкенбергския център за човешка еволюция, заедно с кости на животни от находището в

Проф. Николай Спасов (вляво) е сред ръководителите на международен колектив от учени, според които еволюционната линия, довела до появата на човека, се е зародила на Балканите. Грекопитекът (*Graecopithecus freybergi*) е живял преди ок. 7,2 млн. години в първичните савани на Балканите. Възстановката, нарисувана от Велизар Симеоновски от Чикагския музей по естествена история, показва палеосредата, в която е живял този далечен наш предшественик.

Research Incorporated, Chicago, Illinois, U.S.A.

12 6 OFF
INCHES PER MIN.

CARDIO-SPHYMOGRAPH

PNEUMOGRAPH

VENT

VENT

RESONANCE

KEELLER POLYGRAP
U.S. PAT. NO. 178884 - OTHERS' PAT.
MODEL 13021 SERIAL NO. 15021
ASSOCIATED RESEARCH INCORPORATED
CHICAGO, ILL.

ЗАЩО

Честността може и да е най-добрата
политика, но заблудата и измамата
са част от човешката природа

ЛЪЖЕМ

претенции за открития в областта на молекулярните изследвания на полупроводниците се доказаха като измама.

Тези лъжци си спечелили лоша слава поради това, че измамите им били изключително грандиозни, нагли или нанасящи вреда. Но техните лъжи не ги правят чак толкова изключение, каквото бихме предположили. Неистините открай време характеризират човешкото поведение. Лъженето е нещо, в което повечето от нас са доста умели. Лъжем с лекота, на едро и на дребно, лъжем непознати, колеги, приятели и любими. Неискреността е толкова фундаментална за нас, колкото и нуждата ни да вярваме на другите, което – колкото и да е иронично – ни прави ужасно неумели в засичането на лъжите. Измамата е втъкана в самата ни природа, при това до такава степен, че да се лъже е човешко.

Вездесъщото присъствие на лъжата за пръв път било документирано систематично от Бела Депауло, социален психолог от Калифорнийския университет в Санта Барбара. Преди две десетилетия Депауло и колегите ѝ открили, че участниците са лъгали средно по 1–2 пъти на ден. Повечето от тези неистини били безобидни, предназначени да прикрият некомпетентността на човека или да пощадят чувствата на околните. Някои лъжи били извинения – един от участниците се оправдал, че не е изхвърлил боклука, с това, че не знаел къде да го изхвърли. Но други лъжи – като например твърдението на участник, че е син на дипломат – целели създаване на фалшива представа. По-късно изследване на Депауло показало, че повечето хора в някакъв момент са изричали една или повече „сериозни лъжи“ – скрили изневяра от съпруга или съпругата си например или излъгали при кандидатстване в колеж.

Това, че вероятно всички човешки същества притежават талант да се мамят помежду си, не би трябвало да ни учудва. Изследователите предполагат, че лъжата като поведение е възникнала скоро след появата на езика. Способността да се манипулират другите без употребата на физическа сила вероятно е

предоставяла предимство в съперничеството за ресурси и партньори, подобно на еволюирането на стратегии за заблуда в животинското царство, като камуфлажа например. „Лъжата е толкова лесна в сравнение с другите начини да надделееш – отбелязва Сисела Бок, специалист по етика в Харвардския университет. – Много по-лесно е да излъжеш, за да вземеш парите или богатството на някого, вместо да го треснеш по главата или да обереш банка.“ Изследователите в областта на социалните науки и невролозите отдавна се опитват да осветлят природата и корените на това поведение. Как и кога се научаваме да лъжем? Какви са психологическите и невробиологичните основи на нечестността? Къде е границата за повечето от нас? Изследователите научават, че сме предразположени да вярваме на някои лъжи дори и когато те биват опровергани от неоспорими доказателства. Тези прозрения подсказват, че нашата склонност да заблуждаваме другите и уязвимостта ни за заблуди имат особено сериозни последици в епохата на социалните медии. Нашата способност като общество да разграничаваме истината от лъжата е под безпрецедентна заплаха.

КОГАТО БЯХ В ТРЕТИ КЛАС, един от съучениците ми донесе лист със стикери на състезателни коли в училище. Стикерите бяха удивителни. Исках ги толкова много, че прехвърлих листа от раницата на съученика си в моята. Понеже изпаднах в паника, че ще ме разкрият, измислих превантивна лъжа. Казах на учителя, че са се появили двама тийнейджъри на мотор, влезли са в класната стая, разровили са раниците и са си тръгнали със стикерите. Както можете да се досетите, тази лъжа лъсна при първата проверка и аз с нежелание върнах това, което бях отмъкнал.

Лъжата, която изрекох, не беше нещо необичайно за дете на моята възраст. Също като ходенето и говоренето, лъженето е етап в развитието. Родителите често се тревожат от лъжите на децата си, но Канг Лий, психолог от Университета в Торонто, смята появата на

ПРЕЗИДЕНТСКИ ИЗМАМИ

Уотъргейт задал тона за президентските лъжи, когато Ричард Никсън настоял, че не е замесен.

НА СУТРИНТА на 17 юни 1972 г. петима мъже били арестувани, след като проникнали в щаба на Националния комитет на Демократическата партия в сградата „Уотъргейт“ във Вашингтон, окръг Колумбия. Медите, предвождани от репортерите на *Washington Post* Боб Удуърд и Карл Бърнстайн, разнищали историята, изваждайки най-яве подслушвателни устройства, тайни документи и подкупи. Президентът Ричард Никсън отрече да е замесен в скандала, заявявайки: „Аз не съм престъпник“, на пресконференция, предавана в национален ефир. Но замитането на следите на Белия дом се провалило. Никсън напуснал поста на 9 август 1974 г.

ДРУГИ ПРОЧУТИ ЛЪЖИ

ДОНАЛД ТРЪМП: „Аз печеля популярния вот, ако сметнете и милионите хора, които са гласували незаконно.“

Президентът създаде доста работа на тези, които проверяваха фактите, с постоянните си постове в Туитър, много от които доказано неверни. Няма доказателства за значими изборни измами.

БИЛ КЛИНГТЪН: „Не съм имал сексуални взаимоотношения с тази жена.“

Първоначалното отричане на Клинтън в началото на 1998 г. беше доказано като лъжа при откриването на негова ДНК върху роклята на Моника Льюински.

това поведение у малчуганите за успокояващ признак, че когнитивното им развитие протича нормално.

За да изучат детските лъжи, Лий и колегите му използват прост експеримент. Молят деца да разпознаят скрити играчки с помощта на звуков сигнал. При първите няколко играчки сигналът е съвсем ясен – лай за куче, мяукане за котка, и децата отговарят без затруднения. После звукът, който се чува, няма нищо общо с играчката. „Пускаме им Бетовен, но играчката е кола“ – обяснява Лий. Експериментаторът напуска стаята под претекст, че го търсят по телефона – лъжа за целите на науката, – и моли детето да не надзърта, за да види играчката. След като се върне, го пита какъв е отговорът и после му задава въпроса: „Погледна ли или не?“

Повечето деца не могат да устоят да не надзърнат, както установили Лий и сътрудниците му чрез скрити камери. Процентът на децата, които надзъртат и след това лъжат, зависи от възрастта им. Сред двегодишните нарушители само 30% не казват истината. Сред тригодишните лъжат 50%. А на 8-годишна възраст около 80% заявяват, че не са надзърнали.

Децата също така се усъвършенстват в лъжите с възрастта. Когато познават играчката, която тайничко са видели, три- и четиригодишните обикновено избърборват верния отговор, без да разбират, че той разкрива простъпката и лъжата им. На седем или осем години децата се научават да замаскират лъжата, като нарочно дават погрешен отговор или се опитват да направят отговора си да изглежда като разумно предположение.

Пет- и шестгодишните деца са някъде по средата. В едно от проучванията Лий използвал динозавъра Барни. Едно петгодишно момиченце, което отрече да е поглеждало играчката, скрита под платно, казало на Лий, че иска да я пипне, преди да се опита да я познае. „Тя мушна ръка под платното, затвори очи и каза: „О, знам, че е Барни!“ – спомня си Лий. – Аз я попитах: „Защо?“, а тя каза: „Защото е лилава на допир!“

Това, което стимулира сложността на лъжите, е развитието на способността на детето да се поставя на мястото на друг. Известна като теория на ума, това е умението, което развиваме, за да вникнем в убежденията, намеренията и познанията на другите. От основно значение

колеги сравнили сканирани мозъчни изображения на три групи участници: 12 възрастни, които лъжели постоянно; 16, които отговаряли на критериите за антисоциално личностно разстройство, но не лъжели често; и 21, които не били нито антисоциални, нито имали навика да лъжат. Изследователите открили, че лъжците имали поне 20% по-голям обем на нервни влакна в префронталната си мозъчна кора, което подсказва, че закоравелите лъжци имат по-добра връзка между невроните в мозъка си. Възможно е това да ги предразполага към лъжене, защото могат да измислят лъжи по-лесно от другите, или пък това може да е резултат от постоянното лъжене.

Психолозите Нобухито Абе от Университета в Киото и Джошуа Грийн от Харвардския университет сканирали мозъците на хора, използвайки функционален магнитно-резонансен скенер (ФМРС), и открили, че тези, които действат нечестно, са с по-активен *nucleus accumbens* – структура в базалните области на предния мозъчен дял, която играе ключова роля в обработката на информация, свързана с награда. „Колкото по-възбудена става системата за награда при възможността да се придобият пари – дори и в напълно честен контекст, – толкова по-вероятно е да излъжете“ – обяснява Грийн. С други думи алчността може да увеличи предразположеността към лъжа.

Една лъжа може да доведе до следваща и следваща, както личи от гладкото, безсъвестно лъжене на серийни измамници като Хоуг. Един експеримент на Тали Шарот, невролог от Университетския колеж в Лондон, и нейните колеги показва как мозъкът привиква към стреса или емоционалния дискомфорт, който настъпва, когато лъжем, което улеснява изричането на следващата лъжа. При ФМРС изображенията на участниците екипът се съсредоточил върху амигдалата – област, замесена в обработката на емоциите. Реакцията на амигдалата към лъжите ставала все по-слаба с всяка лъжа, дори и когато лъжите ставали все по-големи. „Може би малките измами може да доведат до по-големи“ – казва тя.

ГОЛЯМА ЧАСТ ОТ ПОЗНАНИЯТА, които използваме, за да се справяме в света, идват от нещата, които са ни казали другите. Без безрезервната вяра, която имаме в човешкото общуване,

ИЗМАМА

ЗА ПАРИ

Прочут мошеник дава името си на измамна схема, съществуваща и до днес.

ПРЕЗ 1919 г. италианският имигрант Чарлс Понци изградил международна пирамида, основаваща се на купони, разпращани по пощата. Понци, който прибирал по 250 хил. на ден в разцвета на схемата (около 3 млн. долара днес), мамел инвеститорите да му пращат милиони долари, като им обещавал изумителна възвръщаемост. Измамата на Понци – да се плаща на един инвеститор с парите на другите – била разкрита през август 1920 г., когато му били предявени 86 обвинения в измама по пощата. През 2008 г. съвременният основател на пирамида Бърни Мейдоф бил арестуван, след като завлякъл инвеститори с милиарди.

ДРУГИ ПРОЧУТИ ЛЪЖИ

КАСИ ЧАДУИК: „О, пуснете ме, пуснете ме. Невинна съм, казвам ви. Пуснете ме.“

Чадуик твърдяла, че е невинна през 1905 г., след като измамила банки с милиони долари, твърдейки, че е дъщеря на Андрю Карнеги.

ДЖЕЙМС У. ДЖОНСТЪН: „Пушенето на цигари не е по-пристрастяващо от кафето, чая или кексчетата.“

Писмените показания на гл. изп. директор на P. J. Reynolds пред Конгреса през 1994 г. отричали това, което тютюневата индустрия знаела от десетилетия: че никотинът е пристрастяващ.

A man in a dark t-shirt and pants, carrying a bag, is running away from the viewer through a heavily damaged, partially collapsed structure. The ground is littered with debris, and a thick plume of smoke or dust fills the air in the background, suggesting a scene of conflict or destruction. The lighting is dramatic, with strong shadows and highlights.

Горящото сърце на Африка

Централноафриканската република е една от най-богатите страни на континента. Как тогава се е превърнала в провалена държава?

През 2014 г. квартал в столицата Банги тлее, след като християнски милиции нападнаха преобладаващо мюсюлманските бунтовници, които свалиха правителството. По-рано религиите съжителствали в относителен мир, но през последните четири години в голяма част от страната цари хаос.

Главната сжамия на Берберати била ограбена и изоставена, след като през 2014 г. оглавявани от християните милиции прогониха мюсюлманите. Преди конфликта мюсюлманите съставлявали една четвърт от населението на града. „Искаме да се върнат“ – казва кметът Албер Юсташ Накомбо.

Честно казано, омагьосващите картини на Анде представят някои от моите идеализирани впечатления от ЦАР. Страната привлече вниманието ми, когато я видях да изпъква на една природозащитна карта – зелен остров приблизително колкото Франция, приютил част от последните девствени земи на Африка. Научих, че обширни части от нейните гори продължават да са необитаеми и гъмжат от диви животни. Под това изобилие се

крият природни богатства, включително диаманти, злато, уран и може би нефт. Логично може да се предположи, че тази слабо населена страна – едва 5 млн. души (спрямо 65 млн. във Франция) – би просперирала. Тя обаче се проваляше. Защо? Въпросът ме тормозеше през последните три години, докато отразявах това, което централноафриканците наричат „Кризата“ – техният термин за войната и последвалия хаос.

Мюсюлмански бунтовник стои на пост, докато мъже и момчета копаят за злато в мина край Бамбари. Бунтовниците прибират дял „за обезпечаване на сигурността“. В Централноафриканската република има много злато, но корупцията и политическата нестабилност не позволяват на хората да се възползват от печалбите.

шестимата мъже, които оглавявали страната от движението за независимост до началото на Кризата. Стагуйте бяха очукани, а кози скубе-ха плевелите, прорасли от напуканата настилка наблизо. „Това е Бартеlemi Боганда – започна той от първата стагуя, сякаш изнасяше урок пред ученици. – За централноафриканците той е това, което са Джордж Вашингтон и Мартин Лутър Кинг-младши за американците.“

Вече бях чел историята на Боганда, по собствените му думи син на канибал, прочул се с преговорите с Шарл дьо Гол за независимостта на страната, но не го прекъснах. Той сякаш намираще утеха в приказките за единствения лидер, когото почти всички централноафриканци приемат за светец. В разговори с десетки християни и мюсюлмани не ги чух нито веднъж да призоват Исус или Мохамед, но често цитираха Боганда. Родил се в тогавашната френска колония Убанги-Шари, наречена на реките, определящи южната и северната ѝ граница. Частни компании безнаказано управлявали колонията и всяка представа за правосъдие била оставена на прищевките на нейните администратори. На 14 юли (Деня на Бастилията) през 1903 г. френски чиновник в Кага Бандоро позволил на хората си да екзекутират заговорник африканец, като му вкарат пръчка динамит в ануса и запалят фитила. „Не е много умно, но ще встрети местните – обяснил чиновникът. – След това сигурно ще си траят.“

Животът на Боганда звучи като житие на старозаветен пророк. Непосредствено преди да се роди през 1910 г., френските сили убили баща му при нападение срещу неговото село. Охранителите на една компания пребили майка му до смърт, когато отказала да събира каучук. Осиротелият Боганда бил приютен от римокатолически свещеник и впоследствие също бил ръкоположен като първия местен духовник в Убанги-Шари. По-късно станал и първият местен представител във френската Национална асамблея, където отявлено критикувал френското управление. С наближаването на независимостта Боганда бил очевидният избор на народа за техен лидер.

Той кръстил страната Централноафриканска република (ЦАР), измислил националния

флаг и написал девиза на страната: „Равенство за всеки“. Но на 29 март 1959 г., непосредствено преди първите избори, самолетът с Боганда на борда се взривил във въздуха. Днес хората в цялата страна смятат, че Франция е отговорна за смъртта му – въпреки че тя отрича. Оттогава инцидентът хвърля сянка върху отношенията между двете страни.

„Ние сме били тяхна колония – каза моят водач, горски пазач по професия, – а те не са искали да се откажат от нас. Можете да ме цитирате, но без да споменавате името ми, моля. Французите още си мислят, че сме тяхна колония.“ Почти статуйте на другите петима мъже, които

Ученици започват деня в училище в Банги, което било затворено за две години заради боевете. Мюсюлманските бунтовници разрушиха училища в цялата страна, което засега 425 000 деца. Още преди сраженията учителите не достигали, а мнозина, избягали от конфликта, не са се върнали.

също са заемали поста президент. „Всеки път когато някой от тях е решавал да тръгне срещу французите, са го заменяли със следващия.“

Но лидерите след Боганда – каза той – също имали грехове, за които да отговарят. Докато вървеше покрай редицата от статуи, той обвинително сочеше строгото лице на всеки мъж. Описваше как прахосвали богатството на страната, избирали си фаворити сред множеството етнически групи и пораждали дълбоко

недоволство сред петнайсетте процента мюсюлманско население (останалите са християни или имат анимистки вярвания). Спря се пред последната статуя – на човека, когото мнозина централноафриканци обвиняват за започването на кризата: Франсоа Бозизе – офицер от армията, завзел властта през 2003 г. „Обеща на мюсюлманите, че ще ги включи в управлението, ако му помогнат да дойде на власт – каза моят гид. – После ги предаде и така се появи Селека.“

| РЕПОРТАЖИ | ВЕНЕСУЕЛА

Последна надежда

Със задълбочаването на кризата
в здравеопазването хората се
обръщат към духовни лечители

Един ден Жасмари Диас натовари трите си деца в каросерията на пикапа и се отправи от дома си в Гуаренас нагоре по изровения черен път до малка планинска хижа в Самора. Беше отчаяна да се спаси от рака, растящ в гърдата ѝ, и поради липса на друга възможност идваше да бъде отлекувана от шаман.

Според обичая тя легна на голата земя, заобиколена от примигващи свещи и сложни фигури, изрисувани с бял тебешир, и затвори очи. Изправен над нея сред облак дим от пура, Едуард Гидисе – разгърден и с окачени на врата нанизани от пъстри мъниста и глигански зъби – започна да се моли на глас, призовавайки цял пантеон светци и духове от религиозния култ на Мария Лионса да изпратят дух, който да обсеби тялото му и да изцели Диас.

После коленичи, прокара бръснач по гърдата ѝ и я покори с червени цветове от хибискус. Наведе се на сантиметри от гърдите ѝ и изпусна дим от пурата си – последователно го издихваше върху кожата над тумора и капеше върху нея червен восък. Смята се, че тютюневият дим поглъща болестта и че изцелението се случва, когато пепелта промени цвета си от черен на бял.

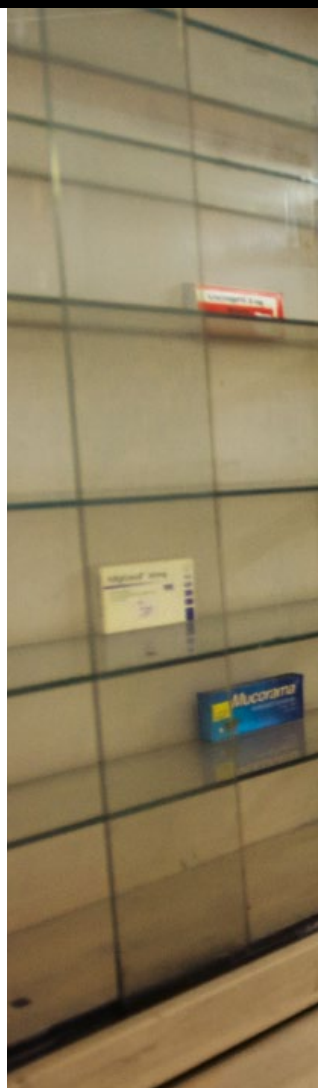
Диас, на 28 години, е една от вероятно хилядите венесуелци, които понастоящем се тълпят при духовните лечители, тъй като здравеопазването е в криза – част от общия икономически срив след прахосническата социалистическа революция на покойния президент Уго Чавес. Венесуелската фармацевтична федерация съобщава, че е трудно или невъзможно да се намерят над 85% от

Празните рафтове разказват тъжна история в аптеката на Силвия Лимарго, някога една от най-добре заредените в Каракас. Днес е трудно или невъзможно да се открият над 85% от насъщните лекарства – антибиотици, болкоуспокояващи, за алергии, епилепсия и хипертония.

основните лекарства. Рафтовете на аптеките са празни и обществените болници връщат пациенти заради липса на медикаменти. Правителството отказва да огласи статистически данни за здравеопазването, но според проучване, проведено през март 2017 г. от венесуелската организация с идеална цел „Лекари за здраве“ в 92 болници, 78% съобщили за пълна липса или тежък дефицит на лекарства. Същото проучване установило, че 89% от болниците не са в състояние редовно да правят рентгенови снимки и че лабораториите им не работят с пълния си капацитет.

Диас чакала помощ цяла година. Лекарите в нейната болница непрекъснато я връщали:

Горе: В планината край Гуатире лечителят Едуард Гидисе призовава духа на вожда Мара и лекува коляното на Ромуло Фунтес с тютюнев дим и смесица от билки. Долу: На улица със заведения за спиритическо изцеление в Петаре, известна като „Алеята на вещиците“, Гленда Абаче символично щраква с ножици, за да облекчи болките в гърба на Маркос Кабралес. До 80 души на ген посещават клиниката ѝ.

Борба за оцеляване

Индонезийските качулати макаци са ловувани за храна,
пленьвани за домашни любимци и застрашени от все
по-намаляващите им местообитания

Качулат макак се шляе по плажа в природен резерват на Сулавеси. Изучавайки социалната структура на тези интригуващи маймуни, познати на местните като *яки*, учените разкриват някои аспекти на човешкото поведение.

Текст: Дженифър С. Холанд
Снимки: Стефано Унтертинер

Ако не беше една закачлива маймуна, кръстена Наруто, която, както твърдят, откраднала камерата на фотограф в индонезийски парк и си направила селфи, качулатите макаци може би още щяха да тънат в неизвестност.

По-късно снимката предизвика огромен интерес и *Macaca nigra* изведнъж се сдоби с милиони онлайн фенове точно докато Международният съюз за защита на природата, определящ статута на животните, работеше за обявяването на тези същества с пънкарска прическа и кехлибарени очи за един от 25-те най-застрашени примати в света. Но славата на Наруто не му е спечелила специално отношение от страна на останалите макаци в защитените гори на природния резерват „Тангкоко-Батуангус-Дуасаудара“ близо до Битунг на о-в Сулавеси.

„Това е той“ – казва приматоложката Антша Енгълхарт от университета „Джон Мурс“ в Ливърпул, Великобритания. Тя сочи макак, който седи прегърбен и се чеше. В този момент мъжки на име Алекс се приближава до Наруто изотзад и го възкачва.

„Видя ли това?“ – разсмива се Енгълхарт, като обяснява, че Алекс си го връща. Чарли, най-високопоставеният в йерархията, или алфа мъжкарят, тъкмо е отнел от Алекс смокиня, която той се готвел да изяде. „Вместо да рискува да се сбие с Чарли – казва Енгълхарт, – Алекс изразява недоволството си чрез

демонстрация на сила срещу по-нископоставено животно.“

Толкова по въпроса за славата.

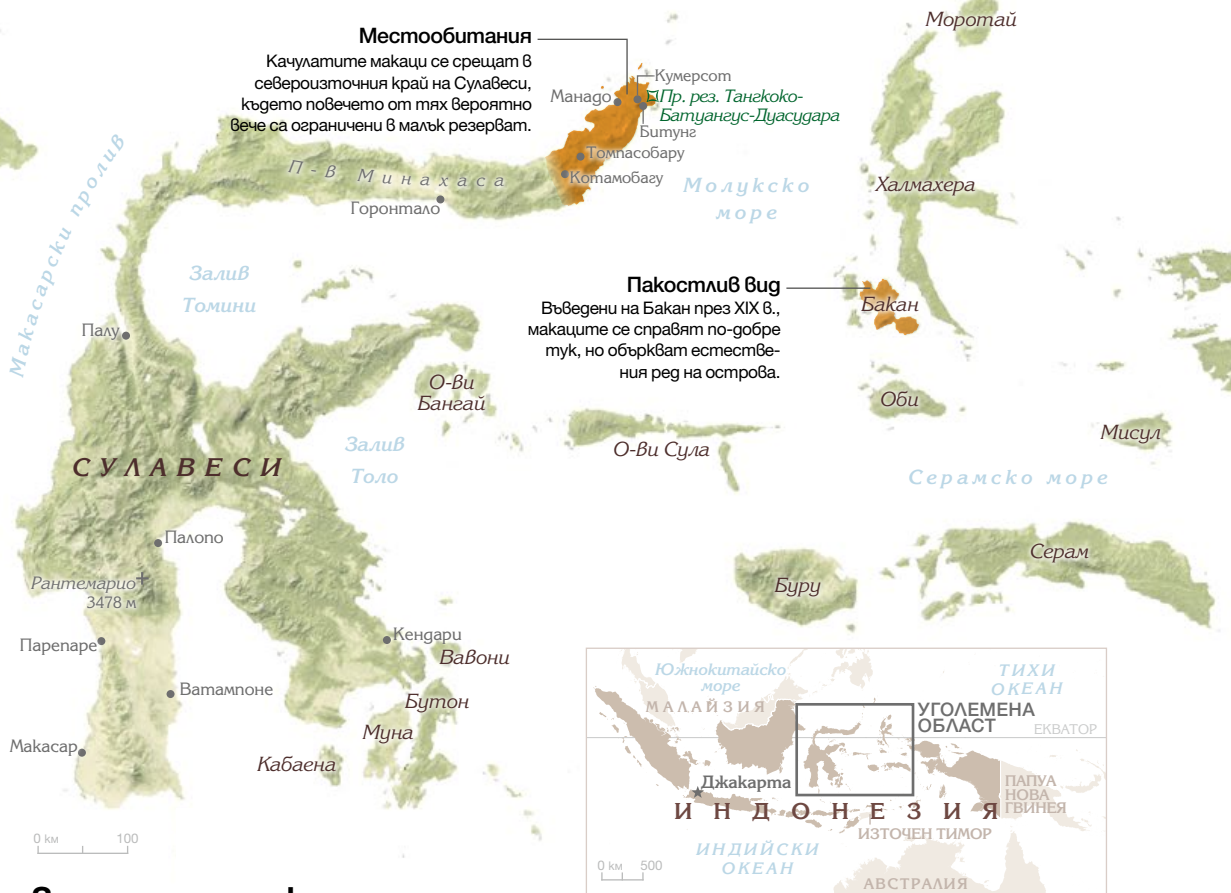
Под шапката на проекта *Macaca Nigra* Енгълхарт и сменящ се екип от студенти вече десетилетие изследват поведението и биологията на макаците от резервата. *M. nigra*, известен сред местните хора като *яки*, е един от седемте отделни видове макаци, еволюирали на индонезийския остров Сулавеси.

През последните години критично застрашените макаци страдат, тъй като ги ловуват за месото им, пленяват ги за домашни любимци и ги изтикват в още потесни местообитания заради незаконната сеч за засаждане на кокосови плантации и за градински парцели. Междувременно природозащитниците се борят с плановете на правителството да отвори дивите земи за строеж на пътища и за индустриите.

Изследвания от 2009 до 2010 г. определят популацията на *яки* на около 2000 екземпляра в резервата, наричан просто „Тангкоко“, а Енгълхарт казва, че броят им намалява оттогава насам. Не е известно колко живеят на други места в Северен Сулавеси. На о-в Бакан, на

Дори и най-мъничките *яки* в „Тангакоко“ имат много свобода да си играят в гората и да я проучват, но не се отдалечават прекалено от майките си. Ако ловци застрелят майката за месо, те може да заловят и малкото ѝ заради търговията с домашни любимци.

Застрашени макаци

Качулатите макаци – един от седемте вида макаци на Сулавеси, са критично застрашени. Залавяни за домашни любимци, ловувани за месото им и изправени пред незаконната сеч в тропическите гори заради земеделие – което разпокъсва местообитанията им, – маймуните намаляват сериозно.

Изследователите установяват интересни подробности относно личния живот на *яки*. „Едно от вдъхновяващите открития е, че мъжки с определени личностни качества – самоуверени и участващи в голяма, разнообразна социална мрежа – е по-вероятно да достигнат висока позиция и така да станат бащи на повече малки – казва Енгълхарт. – Така че не социалният статус се отразява на личността, а личността влияе на социалния статус.“ Този принцип е валиден и при хората, при които личността също влияе на социалната „йерархия“ и възможностите за секс. Но коя точно черта носи ползи „може да се окаже много специфично – казва тя. – Това, което върши работа при мъжките макаци, може да не работи при хората.“

ЯКИ ИМАТ САМО ЕДИН естествен враг – мрежестия питон, но имат много неприятели: дървосекачите, строителите на пътища, браконьерите.

„Всичко това е било девствена джунгла – казва Енгълхарт, кимвайки към склона в посока покрай главното шосе, отвеждащо извън Тангкоко. – Първо рейнджърите започнали да си правят градини, после ги последвали и селяните. А там горе – тя сочи двата върха на планината Дуасаудара – можеш да видиш, че на върха има гора, но отдолу вече са [кокосови] плантации. Обходихме района: няма маймуни. Изобщо.“

Шофираме към спасителния център за диви животни „Тасикоки“, южно от Битунг, за да се срещнем с неговия управител, британец Саймън Пърсър, и с Хари Хилзър, програмен директор на „Селаматкан *Яки*“ (НПО, която работи за спасяването на качулатите макаци на Сулавеси). Центърът подслонява осиротели и ранени диви животни, плюс такива, които са конфискувани от браконieri и купувачи на нелегални „домашни любимци“. Пърсър, който казва, че прекарва

Обучаването на децата да виждат колко ценна е гората, когато е пълна с маймуни (като тази, приютила се под листата), ще донесе трайни ползи и ще помогне да се спре намаляването на *яки*. „Трябва да пазим ареалите им и да ги оставим на мира“ – казва изследователката Антша Енгълхарт.

Macaca Nigra си съдействат, за да се опитат да променят мисленето и чувствата на хората по отношение на макаците. „Предизвикателство е да се породи съчувствие към *M. nigra* – казва Пърсър, – защото приживе те са вредители по градините, а мъртви са храна“ – или пари. „Като начало ни е нужно полицията да работи с нас, а не да отвръща поглед.“

Що се отнася до подкрепата от страна на политиците, съперничещите си интереси често означават, че макаците губят. „Това е компромис – казва ми Аксхари Масики, чиновник в Министерството за опазване на природните ресурси, по повод на решението за предназначението на земята. – Не можем да решаваме нещата само от екологична перспектива – обясни той. – Има икономически и културни фактори, които трябва да вземем предвид.“

От друга страна, като консуматори на плодове и разпръсквачи на семена маймуните са „горски градинари“, казва Хилзър. „Когато успеем да създадем онзи тип връзка с по-голямата картина на функционирането на

екосистемата, хората започват да ги ценят по друг начин – започват да схващат нещата.“

Обучението на децата относно макаците привлича подкрепата на родителите им за защитата на маймуните, обяснява той.

„Важното е, че местните общности са ангажирани – казва Хилзър. – Това е единственият начин работата по опазването им да даде резултат.“ Според Хилзър екотуризмът със сигурност е част от решението. „Тези маймуни са емблематични. С тези пънкарски прически, сърцевидни дупета и с техните удивителни изражения... *Яки* е талисманът на Сулавеси.“

Докато с неохота си тръгвам от „Тангкоко“, подскачайки по пътеката на мотоциклет, Раул – алфа мъжкарят, който ме беше ударил по крака – се показва между дърветата. Беше сам и след като го отминах, се обърнах и го видях застанал наперено на средата на пътеката, за да гледа отпътуването ми. Предполагам, че чувстваше облекчение, че този инвазивен примат, един от многото, които се размотават из територията на *яки* напоследък, най-сетне си тръгва – без да отнесе нищо със себе си. □

